

Agendasetterne

Agendasettere er folk som, ofte med store personlige omkostninger, hevder meninger i samfunnsdebatten. Kulturminnevernet i Norge har stolte tradisjoner når det gjelder debatt og ytringsfrihet, men hvor finner vi stemmene i dag? Tidligere er maleren Håkon Bleken og forhenværende miljøvern- og statsminister Gro Harlem Brundtland intervjuet.

Kunsten å bevege sinnene

– Enkelt personer, ja, men jeg opplever det organiserte kulturminnevernet i Norge som stagnert og uten særlig innflytelse i saker som burde engasjere dem. Lotte Sandberg har tatt farvel med Aftenposten og sier hun har lagt ned pennen for godt. Men taus er hun ikke.

OSLO: – Er du sikker på at vi skal gjøre dette? Jeg er jo ikke med lenger. Det er evigheter siden jeg skrev en kommentar. Det må da være andre som kan svare bedre for seg enn meg? Jeg rister på hodet. Etter Lotte Sandberg kom det ingen. Ikke i Aftenposten og heller ingen andre steder. Hun er blitt den stemmen vi savner og som vi gledet oss til fordi den var ærlig og uredd. Hun skrev det vi andre tenkte. Det vi snakket om bak lukkede kontordører og på telefonen etter arbeidstid.

Fredsommelige, lett undrende Lotte Sandberg fra Bodø, urbanisten, kunsthistorikeren, kuratoren, men først og fremst kommentatoren og kritikeren. Hun som gjorde Aftenpostens kulturbilag gullkantet og som opphøyde hverdagsfrokosten til et festmåltid. Hun som ga oss noe å snakke om på trikken til byen, eller med borddamen lørdag kveld. I boken *Alle snakker om museet. Nasjonalmuseet for kunst – fra visjon til virkelighet* forsøkte hun å beskrive og

tolke det ugjennomtrengelige, som det het på bokomslaget da den kom i 2008. Og det var akkurat det hun gjorde, hun tolket og beskrev forhold de fleste av oss opplevde som skammelige. Hun avdekket spillet rundt Nasjonalmuseet og Nasjonalgalleriet, hun luftet ut i værelser med lukkede vinduer og stengte dører. Ikke uten omkostninger.

*Byråkratiseringen
av kultursektoren
har gått på
bekostning av
faglig innsikt*

Klima

Hun ser ut på et bjørketre med museører. Det er april og vår i Oslo. Langt mer vårlig enn årstiden egentlig skulle tilsi. Vi snakker om klimaet. Ikke om de store nedbørmengdene, den tiltagende vinden eller de høye temperaturene, men om museumsverdenen og norsk kulturminnevern og -forvaltning. Om tømningen av Nasjonalgalleriet og raseringen av Munch-salen, vedtaket om å rive Y-blokka i regjeringskvartalet, om utbyggingspresset

i de større byene, om Lambda og Barcode i Bjørvika, overskridelsene ved byggingen av skianlegget i Holmenkollen, om byråkratiseringen i kulturlivet og forakten for fagkunnskap, og alle de små og store sakene som til sammen formulerer den norske kulturminnepolitikken for tiden. Om fredning av bygningsarven på eiernes premisser, pompøse fredningsarrangementer av selvfolgeligheter med festmiddager og fyrverkeri på skattebatalernes regning, vårens anonyme og bortgjemte utlysning av stillingen som riksantikvar og reaksjonene som kom i kjølvannet av den. Eller rettere sagt om mangelen på slike. De frivillige organisasjonenes taushet og statsrådets panikkartede ansettelse da saken omsider fanget mediernes oppmerksomhet. Og om kulturjournalistenes kår for å gå makten nærmere etter i sømmene.

Motstemmen

– Min rolle? Hun gjentar spørsmålet. – Hvordan jeg opplevde min rolle som kommentator og kritiker? Ja, hvordan opplevde jeg egentlig den? Hun tenker seg om. Tenker tilbake på årene mellom 1995 og 2014 da «alle» var opptatt av hva Lotte Sandberg mente. – Først og fremst er det en ensom og utsatt posisjon. Nei forresten, feil rekke-

Sjur Harby

Kulturhistoriker, driver kulturarvbedriften Disen Kolonial,
www.disenkolonial.no

sjur.harby@disenkolonial.no

følge, hun avbryter seg selv. – Nei, først og fremst er det en privilegert, men også utsatt stilling. Du skal ut fra en faglig vurdering bedømme om noe er godt eller dårlig. Når du anmelder eller kommenterer noe som er viktig for folk, må du regne med reaksjoner. Likevel må jeg nok si at jeg av og til ble overrasket over hvor langt folk gikk i sin kritikk av meg og min person. Samtidig er det først i ettertid jeg fullt ut har forstått hvor stor innflytelse jeg hadde. Jeg pleide bare avfeie det når folk sa det til meg tidligere. Men antakelig var det et resultat av at jeg fikk stort handlingsrom av redaktørkollegiet i Aftenposten. Kulturredaktørene Per Egil Hegge og senere Per Anders Madsen var gode, pålitelige folk å samarbeide med. Madsen leste kritisk og konstruktivt, og Hegge var den som i sin tid ansatte meg. Ofte kunne det jo være en balansegang når jeg satt inne med viktig informasjon og likevel måtte legge bånd på meg. For eksempel da det kom frem at Nasjonalmuseets styreleder kjøpte kunst av maleren Leonard Richard i konkurranse med museet. Det er helt uhørt, men det skjedde. I slike saker er du helt avhengig av solide og lojale ledere du kan diskutere med.

Makt former folk, gjør dem holdningsløse og egenkjære

Frustrerte fagfolk

Lotte Sandberg tar en bit av croissanten, stryker noen hårstrå bort fra pannen før hun retter seg opp i

stolen. – Byråkratiseringen av kultursektoren har gått på bekostning av faglig innsikt og fagpersoner. Nasjonalmuseet er kanskje den institusjonen jeg kjenner best, men jeg tror det gjelder hele museumssektoren – og etter hvert også kulturminnevernet. Du finner frustrerte fagfolk som dynges ned av administrativt arbeid og som tvinges til taushet i saker der deres stemme burde vært en selvfølge. I tillegg ser vi hvordan fagkunnskapen presses nedover i systemene og får mindre betydning når beslutninger fattes. I tilfellet Nasjonalmuseet opplevde jeg at det ble stadig vanskeligere å få ut informasjon om det som foregikk bak veggene, og at jeg i stor grad måtte basere meg på det mine kontakter blant de fagansatte kunne fortelle. Og det var, i en del tilfeller, ikke særlig pent. Med liten mulighet til å verifisere opplysningene ble konsekvensen at relevant informa-

sjon ikke kunne fremføres for offentligheten. Dette er en bekymringsfull situasjon som til syvende og sist handler om demokratiet vårt. Og det er en situasjon norske journalister og kommentatorer stadig står overfor.

Kommunikasjonsrådgivere

– Men utviklingen har flere sider, fortsetter hun. – I saker der fagfolk tidligere uttalte seg, finner vi nå profesjonelle kommunikasjonsrådgivere, ofte helt uten kulturhistorisk kompetanse. Min oppfatning er at disse folkene snarere tilslører fakta ved å gi ut fragmentert informasjon. De blir som en ugjennomtrengelig hinne mellom journalistene og den ansvarlige ledelsen. Heller enn å ivareta informasjonsplikten handler det om å skjerme institusjonene og deres ledere for kritikk. Stadig oftere ser vi også at man møter alle tilløp til kritisk debatt med taushet. Man

bryr seg ikke lenger om å svare, det er en slags taushetens arroganse. Alternativt imøtegås kritiske spørsmål med at man bare forholder seg til en «konstruktiv kritikk og debatt». Når kommentarene blir for nærgående eller kritikken for skarp, kan man altså slippe unna ved å karakterisere motparten som destruktiv eller kritikken som kampanjepreget. Ofte lykkes slike strategier, men fører aldri til økt legitimitet eller autoritet for institusjonene eller deres lederskap. Snarere ser vi at frivilligheten og engasjementet dør ut. Folk gir opp og finner nyttigere ting å bruke tiden til. Dette gjelder også innenfor de tunge

faginstitutionene. At mediene heller ikke prioriterer fast ansatte kommentatorer og kritikere, forsterker inntrykket av at vi beveger oss mot en villet tillitskrise. Fjorårets grunnlovsjubileum og hyllest av demokratiet og ytringsfriheten forekom meg ganske hul. Særlig når den kom fra folk i kulturhistoriske miljøer.

Kulturminnevern er politikk

– Kulturminnevern handler fremfor alt om hvilke historier som skal være lesbare rundt oss, om politikk, prioritering, verdier, men også om etikk og moral. Viktig bygningsarv forsvinner over hele landet, men det er enkeltpersoner oftere enn organi-

sasjoner som tar til motmæle mot lokalpolitikere, utbyggere og byråkrati. Det var dette jeg oppdaget da jeg beveget meg inn på fagfeltet, og antakelig var det i forbindelse med ansettelsen av ny riksantikvar i 2009, en temmelig ruskete prosess det også, at jeg for alvor oppdaget fagområdet. På den annen side ville jeg nok ha grepet fatt i det uansett. Det lå snublende nær de mange byutviklingsprosjektene jeg allerede kommenterte. Men deretter kom jo sakene på rekke og rad. Tømmingen av Nasjonalgalleriet, utbyggingsplanene for nabotomten til Villa Dammann og anleggelsen av skulpturparken til Christian Ringnes i

Ekebergskogen (begge i Oslo), rivingen av Furuheim på Gol. Det slo meg at vi mediefolk vet svært lite om hva som faktisk foregår i norsk kulturminnevern.

De unge og idealistiske skygger unna, og de eldre slutter å bry seg

Et rom for fritenkeri

– En interesseorganisasjon som Fortidsminneforeningen burde være et rom uten vegger og med solid takhøyde, sier hun plutselig. – I stedet ser vi viljen til å gå stille i dørene, til enighet, og en hang til konsensus som kveler intern opposisjon og fritenkeri. At de nettopp tier om en så viktig sak som ansettelsen av ny riksantikvar eller direktoratets nye fredningsstrategi, er underlig etter seks år med sammenhengende bråk. Det mangfoldet foreningen kunne ha representert, synes mer og mer erstattet av ensretting, av en ørken med politisk korrekthet. At oppslutningen om de frivillige organisasjonene forvitrer, er derfor ikke til å undres over. Inntrykket mitt er at de dedikerte medlemmene forsvinner, de unge og idealistiske skygger unna, og de eldre slutter å bry seg. De menneskene, altså de som brenner og har kunnskap og som enhver organisasjon er avhengig av og alt frivillig arbeid er tuftet på, fordufter fra medlemsregistrene. Foreningens medlemsblad og nyhetstjeneste er blitt en parodi på kritisk nyhetsformidling, gladsaker prioriteres, mens prinsipielle eller kontroversielle utspill oversees eller ties i hjel. Dere,

altså kulturminnevernet, mangler en mann som tidligere riksantikvar Stephan Tschudi Madsen, en Tschudi Madsen av vår tid. Han hadde legitimitet, formidlingsevne, faglig autoritet og ble lyttet til. Har det i det hele tatt vært noen etter ham som vi har lagt positivt merke til?

De frivillige organisasjonene

Jeg skjenker mer kaffe i en kopp som skyves fremover bordet. En sky glir foran solen og våren innhentes på nytt av sin egen gråhet. – Tja, hva er mitt inntrykk av de frivillige organisasjonene? Hun lar et par fingre tromme lett på armlenet før hun svarer: – De frivillige organisasjonene, starter hun, – de frivillige organisasjonene i kulturminnevernet er for mange, de er små, tannløse og uten politisk slagkraft. Jeg er vel ikke særlig imponert over motet eller engasjementet de utviser. I enkeltsaker kan de glimte til, men er de systemkritiske? Enkelt personer er det, men organisasjonene har stort sett forholdt seg tause når det har blåst i avisspaltene. Det er synd, for man mister respekten for dem, og de gjør seg uviktige i den offentlige samtalen. Hvorfor klarer de ikke å fange opp den interessen som holdningsundersøkelsene forteller om? Har *du* noe svar? Og forklaringen? Hva mener du forklaringen er? Hun smiler sjenert. – Jeg er ikke noe orakel, og jeg snakker ut fra de tankene jeg har gjort meg som kommentator opp gjennom årene. For meg virker det som om det er viktigere for disse organisasjonene å holde seg inne med myndigheter og politikere, altså de instansene tilskuddene kommer fra, enn å hevde egne synspunkter. Som selvstendige aktører burde de fungere som kor-

rektiv til offentlige myndigheter og den politikken som føres. Lite står på spill. Enkeltsaker som Y-blokka, Viken-huset i Sogn eller Furuheim på Gol har ikke fått noen konsekvenser for måten de tenker og arbeider på. Har jeg sagt for mye nå? Det skal vel på trykk også, dette her? Hun tar en slurk kaffe og viser lite tegn til anger.

Makt

– Hvorfor dette opptar meg? Fordi det handler om viktige symboler, men også om de fellesverdiene som skal holde oss sammen som nasjon. Begynner du å tukle for mye med samfunnskontrakten, forvitrer den tilliten som lovverk og forvaltning bygger på. Det sies ofte at makt korrupperer. Det kan hende den gjør det også, men det jeg så altfor ofte har sett, er at makt former folk, at den endrer dem, gjør dem holdningsløse og egenkjære. En sympatisk mellomleder kan utvikle seg til en tyrann og en tåpe når skoene blir et nummer større. Det er umulig å forutsi på forhånd. Jeg har selv lansert kandidater til ledende stillinger i norsk kulturliv som jeg i ettertid har angret på. Gang på gang ser vi at folk lar prinsippene fare når de kommer i posisjon. At headhuntere og politikere ansetter folk uten faglig kompetanse, undergraver institusjonenes anseelse blant oss andre. For hvem er egentlig disse headhunterne? Hva slags bakgrunn har de for å ansette folk i tunge faginstitutioner? Som kommentator i Aftenposten stilte jeg spørsmålet flere ganger. Etter hvert fikk jeg det inntrykket at når du er kommet opp på et bestemt nivå i det norske samfunnshierarkiet, kan du gjøre som du vil uten at det får nevneverdige følger. Det er apparatet under deg

som tar støyten. Men over tid? Hva er konsekvensene når vi andre som betaler for gildet, slutter å tro? Hun lar spørsmålet henge. Retter litt på blusen og kaster et raskt blick på klokken.

Aldri mer

Hun sier nei takk til tilbudet om mer kaffe. – Det er sant som jeg sier. Jeg kommer ikke til å skrive mer. Min tid i Aftenposten er forbi og jeg sluttet frivillig på grunn av en nev-

rologisk sykdom. Livet tok en annen vending. Jeg er enig med Bent Sæther i rockebandet Motorpsycho om at det er moro mens det står på, men borte når det er slutt. Andre får overta nå.

Lotte Sandberg

Lotte Sandberg (58) er utdannet kunsthistoriker fra Universitetet i Bergen, men har også en master i urbanisme fra AHO. Hun har i årenes løp skrevet for en rekke aviser og blader, og har også bred erfaring som forfatter og kurator. I perioden 1995–2014 var hun kunst- og arkitekturkritiker i Aftenposten. Hun utga i 2008 en bok om konfliktene ved Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design: Alle snakker om museet. Nasjonalmuseet for kunst fra visjon til virkelighet (Pax). Boken omhandler museets forhistorie, fusjonen og debattene knyttet til den.